

novinářské studie s uvedeným obsahem, později systematictější práce, zabývající se velkými městy, všechny s cílem vytvořit bázi pro zlepšení sociálních podmínek života. Institucionálního zázemí se této práci dostalo v roce 1907 založením Russel Sage Foundation, která podporovala sociální výzkumy - social survey movement. Kolem roku 1915 byla zpracována řada studií o venkovských společenstvích, resp. farmářských komunitách; tyto rovněž směřovaly k porozumění venkovskému společenství jako bázi pro zlepšení životních podmínek na venkově. Ve Francii jsou spojeny počátky komunitních studií se jménem Frédéric Le Play [Le Play 1855] a se skupinou, která se nazývala Économie et Humanisme. V Anglii byla první velkou prací studie o slumových částech Londýna - East Side of London a je spojena se jménem Charles Booth [Booth 1903].

20. léta jsou ve znamení Chicagské školy, která ovlivnila také studie anglické: jsou to práce empirické a faktografické a kladly si za cíl opatřit vědeckou bázi pro sociální politiku. Toto období bylo později rozlišeno [Hollingshead 1948] jako analytické období ve výzkumu komunit. Vrcholí studií Middletown [Lynd, Lynd 1929], která současně klade počátky nové éry komunitních studií. Od té doby, kdy byla studie Lyndových zveřejněna, stala se měřítkem všech dalších komunitních studií.

Middletown

Klasickou komunitní studií je Middletown, studie, kterou vedli Helen a Robert Lyndovi v polovině 20. let v americkém městečku Muncie, Indiana, 38 tisíc obyvatel. Původní záměr malého ústavu pro sociální a náboženská studia, v němž Lyndovi pracovali - podrobným výzkumem náboženského života malého města získat bázi pro sociální politiku - byl realizátory projektu rozšířen v komplexní studii komunity.

Základní výzkumné schéma čerpali ze sociální antropologie [Hoover 1989].⁴ V průběhu čtyř let, kdy výzkum probíhal, byly použity různé techniky sběru dat: zúčastněné pozorování, studium dokumentů, statistiky, rozhovory řízené i neformální, dotazníkové šetření. Historické pozadí komunity omezili autoři rokem 1890 a k tomuto roku vztáhli aktuální stav z roku 1924. Využili také elementární třídní kategorizaci na "working" a "business class", lidé pracující s věcmi a ostatní. V šesti meritorních kapitolách jsou uspořádány informace zvláště o každodenním životě v Muncii a rovněž jsou zachyceny změny, kterých Muncie doznala v letech 1890-1924 při své proměně z rurální v industriální komunitu.

Úspěch výsledné studie, knihy Middletown, publikované v roce 1929, byl okamžitý a velký.⁵ Její ohlas v sociálních vědách zcela mimořádný a trvalý: je to první vědecký, objektivní popis života malého města [Madge 1963: 128]; ustavila styl příštích komunitních studií [Bell, Newby 1974: xiv]; je nejstarším trvalým

⁴) Model využívaný při studiu primitivních společností, vytvořený britským sociálním antropologem W. H. R. Riversem, umožňuje klasifikaci lidského jednání do několika kategorií: obstarávání živobytí, utváření domova, výchova mládeže, účast v náboženských aktivitách, užití volného času, účast na komunitních aktivitách. V těchto kategoriích analyzovali Lyndovi chování obyvatel Muncie a jsou to také názvy kapitol výsledné studie.

⁵) Recenze na předních stránkách New York Times a Herald Tribune; je to jedna z mála knih se sociálně vědní tematikou, publikovaná ve 20. letech a stále vydávaná [Hoover 1989: 113]; vydání v roce 1966 je jejím 17. vydáním.

mezníkem amerických komunitních studií, nejstarší stratifikační studií komunity [Polsby 1974: 15].

V roce 1935 se R. Lynd vrátil do Muncie, aby připravil pokračování Middletownu. Z mnoha důvodů - málo času, málo peněz, změněný postoj ke sledované problematice (mezi jiným také v důsledku seznámení se s prací K. Marxe) - zůstalo pokračování Middletownu, *Middletown in Transition*, daleko za originální studií a vyvolalo spíš rozpaky a rozsáhlou kritiku [Hoover 1989]. Píše se o něm také jako o Middletown II.

Nicméně vliv Lyndových na vědce různých disciplín, nejen sociologie, byl velký. Jako jiná klasická díla i Middletown vytvořil východiska pro budoucí výzkumníky. Pozdější výběrové využití dat a závěrů Middletownu odráží změny zájmů a hledisek těchto disciplín v čase. Historie těchto změn je historií sociálních věd uplynulých 50 let [Hoover 1989: 116].

Studii Middletown tedy vyvrcholilo analytické období komunitních studií a otevřelo se období strukturální [Hollingshead 1948], s důrazem na sociální strukturu. V roce 1941 byly zveřejněny první výsledky stěžejní studie tohoto období - Yankee City [Warner, Lunt 1966].

Yankee City

Na počátku 30. let se uskutečnil rozsáhlý výzkum městečka Newburyport, blízko Chicaga, 17 tisíc obyvatel. Byl iniciován Eltonem Mayo, který již předtím realizoval výzkum továrních dělníků v Chicagu a považoval za nezbytné dovědět se víc o vztazích těchto lidí mimo továrnu. Za nejlepší způsob považoval výzkum komunity. Původně se uvažovalo o části Chicaga, posléze byl vybrán Newburyport. Vedení výzkumu se ujal L. Warner, který měl v té době čerstvě za sebou studium domorodého obyvatelstva v Austrálii a byl dobře obeznámen s technikami sociální antropologie, které se i pro výzkum americké komunity ukázaly jako odpovídající. Warner se vložil do výzkumu s ambicí učinit z něj součást rozsáhlého plánu komparace různých společenství soudobého světa. Obecným cílem výzkumu bylo lépe porozumět lidskému chování.

Sběr dat se realizoval v letech 1930-34 různými technikami: rozhovory, přímé pozorování, studium dokumentů, dotazníkové šetření. Rozsáhlé statistické zpracování dat zahrnuje i zpracování "karet sociální osobnosti" (Social Personality Card), na nichž měl každý dospělý jedinec města zaznamenány všechny reprodukovatelné údaje, získané různými technikami. Jedním z nejpozoruhodnějších výsledků je empirické rozlišení šesti společenských vrstev komunity.⁶

⁶) Výsledná studie má 6 svazků: *The Social Life of a Modern Community* - základní informace o výzkumu, jeho technikách, konceptuálním rámci a výsledcích (odtud také čerpáme naše informace: [Warner, Lunt 1966]); *The Status System of a Modern Community* - analýza sociálních institucí; *The Social Systems of American Ethnic Groups* - společenský život etnických skupin, tradice, sociální změny vedoucí k jejich integraci v americké komunitě; *The Social System of the Modern Factory* - sociální organizace moderní továrny; *American Symbol Systems* - mýty, rituály, světské chování, pojetí vlastního chování a způsoby reflexe; *Data Book for the Yankee City Series* - svazek doplňujících dat.

Přestože Yankee City nevzbudilo takovou pozornost jako Middletown, je stěžejním dílem komunitních studií (a vydání 1. svazku v roce 1966 bylo jeho 11. vydáním).

I v československé sociologii, a to sociologii venkova mezi dvěma válkami, najdeme reprezentanta komunitních studií: Gallova *Dolní Roveň* [Galla 1939]. Vliv překladu americké práce G. M. Gilletta *Sociologie venkova*, vydané v Praze v roce 1928 [Gillet 1928], na domácí sociologii venkova byl tehdy značný.⁷

Dolní Roveň: Sociologický obraz české vesnice

Že se malá česká obec, Dolní Roveň, 2 tisíce obyvatel, stala v letech 1932-36 předmětem sociologického výzkumu, bylo dáno především shodou okolností (entuziasté na ministerstvu zemědělství i v Dolní Rovni, přátelské kontakty mezi ministerskými úředníky a sociology). Výsledkem byla kniha, zveřejněná v roce 1939, která je dokumentem jednak obrazu jedné české vesnice na počátku 30. let, jednak úrovně české sociologie 30. let. Autor Karel Galla v úvodu napsal: "Průzkum mi potvrdil názor, že i malá obec, jakou je česká ves, je ve skutečnosti tak obsáhlou, že globální pohled ji nevyčerpá zcela a že řada speciálních monografií by všechen materiál vyčerpala úplněji."

Sběr dat se uskutečnil převážně v roce 1933 a využil řadu různých technik: pozorování, dotazníkové šetření, rozhovory, studium dokumentů. Získaná data byla zpracována metodami kvalitativními a kvantitativními, přičemž "hledisko statické a kinetické zůstalo neodděleno a funkční oblast zkoumaných skutečností byla sledována v souvislosti s popisem jejich struktur a obsahů" (citovaná práce, Poznámky k metodice). Dolní Roveň byla charakterizována jako obec, kde "zemědělské i průmyslové výrobky se vyrábějí, zpracovávají, prodávají, kupují a spotřebovávají" [Galla 1939: 74]. V historických souvislostech byla studována výstavba obce, vývoj obyvatelstva a zaměstnání. Byly studovány další společenské instituce jako rodina a domácnost, obecní samospráva, školství, náboženství a církve, dále politické orientace, zdravotní poměry, osvětová činnost a pod označením "duševní život" shrnuté zájmy, záliby, představy a názory o Bohu, světě, o sobě. Předpoklad, že by deskriptivní výsledky studie mohly platit i pro podobné vesnice, nebyl nikdy prověřován.

Komunitní studie se vypracovávaly i v Evropě, zvláště po 2. světové válce, s významnými výsledky v Holandsku, většinou s tematikou venkova, v Anglii, ale také v Itálii a ve Francii, kde pokračuje skupina Économie et Humanisme. O nejdůležitějších studiích informují [Bell, Newby 1971].⁸

⁷ S díky využíváme poznámku recenzenta této "zprávy": Vedle Gilletovy *Sociologie venkova* ovlivnila českou rurální sociologii i rumunská sociologická škola D. Gustiho. Mezi dalšími sociology zabývajícími se komunitními studiemi českého venkova jsou Inocenc Arnošt Bláha, Zdeněk Ullrich a další.

⁸ Citujme aspoň z obsahu kapitoly, nazvané *The European Studies* [Bell, Newby 1971: 131-185]: *Community in Southern Ireland*, *Life in the Welsh Countryside*, *The Sociology of an English Village*, *Village in the Wauluse (Francie)*, *The Deeply Rooted (Holandsko)*, *The Southern Italian Studies*, *The People of the Sierra*, *Glossop and Banbury (Anglie)*.

1.2. Léta šedesátá a sedmdesátá⁹

Uvedená léta jsou charakterizována jednak rozrůzněním témat komunitních studií v tom smyslu, že jsou detailněji studovány jednotlivé aspekty komunity a jednak výraznou snahou vyrovnat se s problémem generalizace prostřednictvím komparace. Nejvýrazněji je tematizována sociální struktura a sociální mobilita a jejich komparace v čase.¹⁰ Prostorová komparace směřuje ke konstrukci typů lokálních komunit a využívá cenových a dalších kvantitativních dat a metod statistické analýzy pro jejich zpracování.¹¹

Jiné téma komunitních studií představuje hledání odpovědi na otázku "kdo má moc v lokální komunitě" a na další navazující otázky. Lokální rozhodování, lokální autonomie jsou ústřední termíny a jsou studovány jednotlivé aspekty jevů, k nimž se tyto termíny vztahují: kulturní odlišnosti komunit [Redfield 1955], schopnost lokality zajistit potřebné služby [Breton 1964], vazby místních institucí mimo lokalitu [Warren 1970], schopnost autonomně rozhodovat [Clark 1974]. V úsilí o objektivní vědecký přístup k problematice se diskutuje možnost měřit lokální autonomii. Určitý pokus představuje citovaná Clarkova práce [Clark 1974], v níž se mu podařilo izolovat 48 tvrzení o tomto vztahu. Jiné názory jsou spíše skeptičtější, pokud jde o výsledky statistického zpracování kvantitativních dat z oblasti lokální autonomie. Jeden z těchto názorů [Hoggart 1981] je založen na domněnce, že doposud nemáme o jevu "lokální autonomie" dostatečné poznání, abychom mohli udělat abstrakci, kterou každé měření vyžaduje; jestliže nevíme přesně, jak mnoho informace ztrácíme při procesu abstrakce, snadno se dopustíme chybné interpretace při popisu sledované skutečnosti.

⁹) Dalším významným zdrojem našich informací ke stručné historii komunitních studií je přehledová studie a bibliografie [Leif, Clark 1972] *Community Power and Decision-Making*. Pokrývá zhruba 60. léta, má výběrový charakter. Dalším pramenem je *Local Decision-Making Autonomy* [Hoggart 1981].

¹⁰) Za prominentní mezi pracemi tohoto druhu je považována práce *Powerty and Progress: Social Mobility in a Nineteen Century City* [Thernström 1964]. Práce je postavena na otázce, jestli byla v Newburyportu 19. století větší sociální mobilita než v soudobém městě. Argumentovanou odpovědí je "ne". [Hoover 1989].

¹¹) Je dost pravděpodobné, že iniciátorem této problematiky je v 60. letech Terry Nichols Clark, jehož jméno uvádějí [Havighurst, Jansen 1967] v souvislosti s referováním o objektivně vědeckém přístupu ke komunitním studiím. V té době byl T. N. Clark předsedajícím Výboru ISA pro komparabilitu komunitních studií (Committee for Comparability in Community Research). Výbor se zabýval podporou metod, které měly zvýšit srovnatelnost samotných dat o komunitách i na nich založených zpráv. Uvažovalo se o založení archivu dat komunitních výzkumů. Clark sám o sobě později referuje [Leif, Clark 1972], že předseda jiným dvěma výborům ISA, zabývajícím se problematikou výzkumu komunity a komparace a že se podařilo založit datový archiv na universitě v Michiganu. O současné podobě archivu nemáme čerstvé zprávy, ale T. N. Clark vede projekt IPSA-Fiscal Austerity and Urban Innovation (FAUI). Do tohoto projektu je, i když velmi okrajově, prostřednictvím komparativního výzkumu Lokální demokracie a inovace, iniciovaného a podporovaného NORAS (The Norwegian Research Council for Applied Social Science), zapojeno i Československo, vedle mnoha dalších zemí světa, téměř ze všech kontinentů.

Velká pozornost věnovaná studiím tohoto typu byla provázena úsilím o vypracování přístupů ke studiu rozložení moci v komunitě a procesu lokálního rozhodování. V oblasti metodologie byl vypracován přístup reputační [Hunter 1953], poziční [Hawley 1963] a problémový (issue approach) [Dahl 1961]. Poslední je považován za nejlépe odpovídající zkoumanému předmětu. V této souvislosti citujeme [Hoggart 1981: 38]: "Klíčem k porozumění realizace moci je určení každého, kdo se na rozhodování podílí a jeho podíl na daném rozhodnutí a přesné stanovení významu tohoto podílu pro dosažení konečného výsledku rozhodnutí. Jistě to není jednoduchý úkol." Pro jeho dosažení se používá celá škála dat a informací - od cenových zpráv a právních aktů ohledně komunity až po hloubkové rozhovory a přímé pozorování. Případová studie se považuje za adekvátní nástroj.¹²

Jinou rovinu přístupů k problematice distribuce moci a vlivu v komunitě představuje jejich rozlišení na přístup stratifikační a pluralitní. Je v relaci k dříve uvedeným metodologickým přístupům tak, že pluralitní velmi pravděpodobně odpovídá problémovému přístupu. V tomto smyslu je velice informativní práce [Polsby 1974], která je považována i za reakci na knihu C. W. Millse *Mocenská elita* [Mills 1966]. Pět základních tvrzení stratifikační teorie týkajících se moci, vyvrací Polsby na datech a nedůsledných závěrech významných komunitních studií, počínaje Middletownem. Dovojuje, jak apriorní přístup ovlivnil interpretaci ve smyslu falešných závěrů. Jako empirický test stratifikační teorie uvádí studii New Haven, realizovanou v 50. letech Dahlem, Wolfingerem a jím samým.

New Haven

Městečko ve státu Connecticut, data shromážděna většinou v letech 1957-58. Hlavním cílem bylo vysvětlit některé jevy v New Haven ve smyslu zodpovězení otázky "kdo vládne". Jevy souvisely s rozhodováním a výkonem veřejné politiky v některých vybraných oblastech. Byla vybrána a studována tři konkrétní rozhodnutí a to v oblasti rekonstrukce města, školství a politické nominace. Byly použity různé způsoby sběru dat - studium dokumentů, rozhovory, přímé pozorování (1 rok). Ukázalo se, že zde neexistuje žádná vládnoucí vrstva, elita, ale v každém konkrétním rozhodnutí se mění rozložení podílu jednotlivých aktérů na rozhodnutí a na jeho ovlivnění.

1.3. Nedávná minulost¹³

Middletown III

V roce 1975 začal v Americe nový výzkum, lépe řečeno opakovaný výzkum, v Muncii, registrovaný jako Middletown III. Byl založen na širší škále než původní výzkum v Muncii ve 20. letech. Větší tým výzkumníků, více výběrových šetření, ale také originální dotazník z 20. let poněkud přizpůsobený, rozhovory a další původní metody. Výsledky byly publikovány v mnoha člancích a také souhrnně ve dvou knihách: *Middletown Families* [Caplow, Bahr, Chadwick, Hill, Williamson 1982] a *All Faithful People* [Caplow, Bahr, Chadwick 1983]. Reakce vědecké obce na výsledky tohoto

²) Další literatura k dané problematice: [Martin 1977], [Self 1977], [Cross, Mallen 1978], [Blowers 1980], [Johns 1980]; podle [Hoggart 1981].

³) Většina informací je čerpána z práce [Hoover 1989].

výzkumu nebyla ani tak bohatá ani tak zaujatá jako na původní studii, ale velmi kritická.

Nejvážnější kritika se soustředila na metodologii výzkumu: od nespolehlivosti dat až po zpochybnění základního metodologického předpokladu - že totiž pravděpodobně nelze opakovat to, co je ve své podstatě kvalitativním výzkumem. Hoover [Hoover 1989] sám míní, že přes veškerou kritiku, která se na Middletown III obořila, přispěla tato studie k porozumění životu postindustriální Ameriky tím, že ukázala přetrvávání hodnot v jedné komunitě v rozpětí 50 let. Je to jediná studie, která pokrývá tak veliké časové rozpětí. A vzhledem k tomu, že sociologové nemají příliš velký zájem o sociální změny v dlouhodobé perspektivě a historikové, kteří studují takové změny, mají obvykle ještě méně spolehlivá data, je Middletown III to nejlepší, co je k tomuto tématu dostupné.

Mezičasem se oživil zájem o komunitní studie v Anglii. Příčinou bylo zjištění, že důsledky sociálních změn měřené a zprůměrněné na celonárodních datech (např. nezaměstnanost) zcela setrou jejich rozdíly v různých místech (např. prosperující jih a upadající horní průmysl střední Anglie). Někteří vědci [Gilligan, Harris 1987] považují výzkum malých oblastí za jedinou cestu, jak se dovědět něco o tom, jak sociální změny ovlivňují život lidí. Tyto nové studie se zabývají procesy spojenými s prací a nezaměstnaností a rozdíly v lokální sociální struktuře využívají jako významnou proměnnou sociální změny. Angličtí vědci nejen že realizují lokální studie (local studies), jak je nazývají, vracejíce se k motivaci dřívějších komunitních studií, ale využívají i jejich metod: zatímco někteří usilují o standardizaci výběrových šetření a sběru dat, jež mohou být srovnávána v čase, jiní neodmítají takové techniky, jako je zúčastněné pozorování a jiné techniky tzv. field research. Dostává se jim kritiky od empiričtější zaměřených sociologů, ale oni argumentují tím, že, co je jimi považováno za nedostatek studií, může být na druhé straně považováno za jejich sílu. Hoover [1989] volně cituje argumenty podle [Gilligan, Harris 1987]:

- lokální studie umožňuje sociologovi obojí - empatické porozumění vztahům a situacím i výklad na intelektuální úrovni;
- dobrá lokální studie dokáže postihnout tolik ceněnou rovnováhu mezi specifickým obsahem a generalizací i mezi daty a teoretickou abstrakcí;
- lokální studie nejsou ani teoreticky ani metodologicky nijak výlučné.¹⁴

Studium lokálních společností bývá rovněž součástí konceptu regionálních studií, který se rozvíjí od 60. let¹⁵ jako multidisciplinární obor s cílem stát se oborem interdisciplinárním. Polská sociologie a vůbec polské společenské vědy, které se v uplynulých desetiletích rozvíjely v podstatně živějším kontaktu se světem než společenské vědy v Československu, i v atmosféře poněkud příznivější společenskému bádání, mají v této oblasti kus práce za sebou. Určitou inventuru a

¹⁴) V Sociological Abstracts 1988 je pod heslem Sociology of Community and Regions uvedeno 58 záznamů; tamtéž 1990, April-June, 19 záznamů.

¹⁵) Podle [Kuklinski 1987: 214]: "Koncept regionálních studií byl uveden ve Velké Británii v roce 1965 vytvořením Sdružení pro regionální studie (Regional Studies Association) a časopisu Regionální studie (Regional Studies)".

další program obsahuje sborník [Dutkiewicz, Gorzelak 1987], z nějž čerpáme následující informace.

Polska lokalna

To je stručný název pro výzkumný program, který byl koncipován na pět let: 1986-1990, předpokládalo se rozšíření na další léta. Jeho celý a výmluvný název je "Regionální rozvoj - lokální rozvoj - územní samospráva".¹⁶

"Lokální systém" byl ústředním pojmem celého programu. Autoři přijali takovou definici lokálního systému, která je konzistentní s jeho pojetím právním.¹⁷ Předpokládalo se vypracování předběžné a specifické typologie polských měst a venkovských komunit, která by sloužila jako základ pro výběr lokalit. Od takového způsobu výběru terénu se očekávalo zajištění reprezentativity výsledků. Výše uvedený program byl na konci 80. let ukončen, ale výzkum lokálních společenství je v Polsku nadále intenzivní.¹⁸

2. Teoretický rámec komunitních studií, pojem komunita

Jansen [Havighurst, Jansen 1967] prostudoval charakteristiky, jimiž bývá komunita vymezována, a našel některé, jež se často vyskytují jako společné: komunita jako skupina lidí

- žijících v relativně malé geografické oblasti;
- sociálně interagujících;
- která je soběstačná, většina potřeb je uspokojována uvnitř komunity;
- vytvářejících společný soubor ekonomických a sociálních institucí - trh, školy, církve, místní vláda;
- vytvářejících společné cíle, normy, prostředky, majících společný hodnotový systém, používají společné prostředky pro dosažení společných cílů;
- která si je vědoma svého společného života a společných cílů.

Ilustrací může být definice R. Königa [König 1958]: "Komunita je sociální skutečnost. Komunita je globální společnost v lokalitě; zahrnuje soubor sociálních funkcí, sociálních skupin a jiných sociálních entit, s početnými sociálními interakcemi a společnými vazbami a hodnotovými symboly a vedle toho také soubor reálných institucí." Jansen pak shrnuje výsledek: "... bude užitečné považovat komunitu za relativně autonomní sociální systém, sestávající

¹⁶) Jeho nositelem byl Ústav prostorové ekonomie varšavské univerzity. Program sestával ze 7 výzkumných projektů.

¹⁷) "Lokální systém, jako prvek řídicího systému, je město nebo venkovská komunita, tzn. nejmenší prostorová jednotka, která má své vlastní mocenské centrum, s cíli a kompetencemi definovanými zákonem a ke svému fungování je vybavena ekonomicky." [Gorzelak 1987: 27].

¹⁸) Polsko se účastní mezinárodního srovnávacího výzkumu Lokální demokracie a inovace (Local Democracy and Innovation), v němž je zaangażováno také Maďarsko, Česká [SoÚ ČSAV] a Slovenská republika a Norsko, které je koordinátorem projektu. Norská vláda poskytla na tento výzkum grant prostřednictvím NORAS, který z podstatné části kryje výlohy spojené s výzkumem.

z ekonomického, náboženského, výchovného a politického systému, které jsou sjednoceny do komplexu komunity." [Havighurst, Jansen 1967].

V citované publikaci jsou rozlišeny dva typy komunitních studií:

- komplexní studie komunity; dává jasný obraz sociálního procesu probíhajícího ve sledované komunitě; důraz je na charakteristiky této komunity jako takové;
- systematická studie některého problematického aspektu lidského chování, které je vztaženo ke komunitě; v tomto případě podává studie úplnou zprávu o všech aspektech komunity, které jsou studovanému problému relevantní.

Pokud jde o budoucnost komunitních studií, je zde prezentován názor, že budou rozvíjeny rozličné typy komunitních studií, s využitím nejrůznějších přístupů a budou studovány především komunity, které reprezentují "výspy změn ve většině moderních společností".

Jestliže se výše zmíněné publikaci podařilo vyhnout se problematické otázce, co je vlastně komunitní studie, pak další publikace [Bell, Newby 1974] se tímto problémem krátce zabývají v úvodu. Problém spočívá v tom, že pojem komunita nese v sobě emotivní náboj, který do pokusů o definici komunity intervenuje. Výsledkem je zmatek mezi tím, co komunita je (empirická deskripce), a tím, co se sociologové domnívají, že by měla být (normativní preskripce). Někteří sociologové nacházejí východisko v nahrazení termínu komunita termínem lokalita, pak lokální studie (locality studies). Jiní vůbec odmítají komunitu jako objekt sociologického výzkumu a komunitní studii chápou pouze jako metodu sběru dat. A tak vlastně přestala existovat hranice mezi komunitní studií a jiným empirickým výzkumem. Co se za komunitní studii bude považovat, závisí na zvyklosti. Debata o pojmu komunita pokračuje a přesvědčení o nosnosti tohoto pojmu pro sociologickou teorii i výzkum se střídá s pochybnostmi o jeho teoretické hodnotě. Viz [Mullins 1987], [Fraser 1987], [Keller 1988].

Bell a Newby v uvedené práci rozlišují šest různých přístupů ke komunitním studiím podle toho, na který částečný aspekt komunity je upřena pozornost. Zvolili tento způsob, neboť podle jejich názoru nebyla dosud vypracována ani teorie komunity, ani její uspokojivá definice. Stručně reprodukuje.

1. *Ekologický přístup* - jeho ústředním aspektem je důraz na prostorové souvislosti a často je velký důraz kladen na přírodu lokality, která je studována. Solidarita a sdílené zájmy jsou chápány jako funkce společného sídla. Hlavními exponenty tohoto přístupu jsou sociologové Chicagské školy ve 20. a 30. letech a Robert Park, její přední osobnost.¹⁹ Už na začátku 30. let bylo zřejmé, že fyzický prostor společného sídliště nemůže být brán jako jediná nezávislá proměnná. Klasický ekologický přístup byl pak kombinován s přístupy jinými.

2. *Komunita jako organizace v sociologickém smyslu*. Ti, kteří studují politické aspekty komunity, zvláště moc a její rozložení, chápou obvykle komunitu jako určité sociální uspořádání zaměřené na dosahování specifických cílů. Takovíto

¹⁹) R. Park začal také sbírat statistické údaje o městě a dal tak impuls pro vznik trendu, který v sociologii vrcholí jako "neo-ekologie" v pracích Schnora, Otis Dudley Duncana, Shevky a Bella [Bell, Newby 1974].

přístup ke komunitním studiím byl převažujícím v 60. letech, zvláště v USA. Diskuse k tomuto tématu pak ukázala, že specifikace individuálních a skupinových cílů komunity je z nejproblematičtějších míst tohoto přístupu. Nicméně, společné cíle jsou součástí řady definic komunity, jak je patrné ze shrnutí Jansenova [Havighurst, Jansen 1967]. Proti tomu stojí argumentované tvrzení [Hillery 1969], že komunita nemá žádný cíl a že ji lze stěží považovat za nějaký typ organizace. Avšak i organizační model komunity má za určitých okolností smysl [Bell, Newby 1974: xlviii] a mohou z něj být vyvozeny testovatelné hypotézy.

3. Komunita jako mikrokosmos. Pro tento přístup je charakteristické chápání komunity jako "vzorku" širší společnosti, v níž je komunita situována a odtud pramenící domněnka o možnosti považovat takovou studii za reprezentativní. Avšak žádná komunitní studie nemůže být reprezentativní pro širší společnost v žádném statistickém smyslu. Pokusy o generalizaci poznání z komunitních studií na makrospolečenské procesy nebo studium celospolečenských problémů v lokálním kontextu musí tuto skutečnost respektovat. Pro analýzu některých zvláštních problémů je však komunitní úroveň právě tím správným prostředím.

4. Komunitní studie jako metoda. Podstatná je pro tento přístup tendence studovat věci v jejich kontextu a vyhnout se tak zkrácení, které plyne z přílišné abstrakce a odtržení dat od reálných procesů. Jejimi hlavními proponenty jsou Arensberg a Kimball a jejich chápání komunitní studie jako metody lze z jejich práce [Arensberg, Kimball 1968] porozumět takto.

Metoda komunitní studie vychází z těchto tvrzení:

- použité vědecké prostředky ovlivňují získané výsledky, ať se týkají jakéhokoli předmětu studia, jinými slovy - cíl výzkumu, prostředky sběru a analýzy dat mají velký význam pro to, jaké výsledky jsou nakonec získány;
- z aspektů podobnosti a kontrastu mezi společenstvím zvířat a lidí vyplývají tyto dimenze komunity: prostorová (územní), ekologická (užívané zdroje), populační (personální), sociální (formy seskupování), kulturní (učení se a učení) a časová (historičnost); tyto dimenze komunity jsou tím, co zakládá reprezentativitu komunitních studií (nikoli ovšem ve statistickém smyslu).

Komunitní studie je pak taková metoda sociologického výzkumu, která je zaměřena na studium chování a postojů "in vivo" prostřednictvím pozorování, na rozdíl od jejich studia "in vitro" skrze jejich izolaci a abstrakci. Zahrnuje takové prostředky konceptuální a technické, které napomáhají objevu, verifikaci a srovnání; jsou to systémová analýza, interakční a analýza událostí (system, interaction and event analysis). Užití metody komunitní studie znamená přistoupit k objektu pozorování bez jakýchkoli apriorních předmětných teorií a formulací, které pocházejí z jiných zdrojů ("metoda komunitní studie nemůže nechat žádnou teorii sociální struktury nebo sociální a kulturní změny či organizace převládnout nad tím, co je viděno a slyšeno v životě, který má před sebou" - volně citováno z uvedené práce), pozorovat (masívně se vnořit, massive immersion) a analyzovat chování a postoje v komunitě a pomocí výše uvedených analýz konstruovat teorii či tvrzení o lidské organizaci a chování ze vztahů nalezených v datech samotných a tak vysvětlit strukturu a funkci skupin a komunity.

5. *Typologický přístup* - cílem je nejen klasifikovat komunity, ale říci také něco podstatě a směru sociálních změn, jež jsou v nich patrné. Předpokládá se, že pokud mluvíme o komunitě, pohybujeme se v kontinuu město - venkov. Počátky této tradice jsou u Tönniese; za ústřední osobnost tohoto pojetí je považován Robert Redfield [Redfield 1961], pro něhož je komunitní studie otestováním obecného tvrzení, že čím je komunita blíže k pólu "urban", tím vyšší je stupeň sociální dezorganizace. Základní námitka spočívá v tom, že, jak ukázaly výzkumy [Bell, Newby 1974: 1], ani urbánní, ani rurální konec kontinua není neměnnou a samostatnou entitou a je zpochybněna existence takového kontinua.

6. *Komunita - lokální sociální systém - "sít" [network]*. Lokální sociální systém jako systém lokálních institucí a jejich vzájemných vztahů je termín, který dovoluje Margaret Stacey [Stacey 1960, 1969] vyhnout se pojmu komunita se všemi jejími zavádějícími důsledky. Domnívá se, že teoreticky je možné vyjmenovat sociální instituce, které se mohou v lokalitě vyskytovat, se všemi jejich vzájemnými vztahy. Empirická zjištění pak mohou být vztažena k tomuto modelu a může se určit přítomnost či nepřítomnost některých institucí a jejich vztahů. Totalita sociálních vztahů může být v lokalitě stěží nalezena. Z toho vyplývá, že je třeba vzít v úvahu také sociální procesy mimo lokalitu.

Tato myšlenka je realizována ve Warrenově konceptu [Warren 1965] "horizontální" a "vertikální" dimenze lokálního sociálního systému. Lokální sociální systém zahrnuje skupiny lokálně orientované a skupiny orientující se na nadlokální úroveň. Analytickým nástrojem je síť sociálních vztahů, která je pro někoho silněji vázána na lokalitu, pro někoho méně. Tradiční chápání komunity lze v tomto konceptu vyjádřit existencí husté sítě těsně vázané na lokalitu. Jedna ze změn pak spočívá v tom, že sociální síť se stává pro některé sociální skupiny méně lokálně vázanou, což ovšem neznamená zánik komunity. O jakou změnu přesně jde, lze zjistit pouze detailním empirickým výzkumem.

Důraz na síť sociálních vztahů při studiu komunity je patrný také v práci *The Established and the Outsiders* [Elias, Scotson 1965]. "Lidé ustavují vzájemné vztahy, když žijí pospolu na tom samém místě, když vytvářejí své domovy v té samé lokalitě." [Elias, Scotson 1965: 146 an.]. Tyto vztahy vzájemné závislosti jsou specifické pro komunitu. Je lhostejné, je-li zde použit termín komunita nebo něco jiného. Podstatné je poznání, že typy vzájemných závislostí, struktury a funkce, které mohou být nalezeny ve skupině rodin vytvářejících své domovy v téže lokalitě (kde spí, jedí, starají se o své rodiny), dávají vzniknout vlastním problémům a že vyjasnění těchto problémů je ústředním momentem pro porozumění specifickému charakteru komunity jako komunity. Centrální problém se týká rozdílů v ohodnocení, které je v síti rodin obce přiřčeno jednotlivé rodině. Dá se mluvit o "společenském postavení" rodin nebo "statusovém řádu" komunity. "Jako určitá aproximace je takováto konceptualizace užitečná. Ale nemůže ukázat dost jasně, jak ústřední roli hrají tyto rozdíly v životě každé komunity." [Elias, Scotson 1965: 147]. Objasnění této role je obsahem citované práce.

Závěrem

Vedle různých omezení, kterými je uvedená zpráva postižena, snad se dá říci i něco pozitivního: je. Techniky a metody komunitních studií, což jsou především kvalitativní techniky a metody, si zaslouží zvláštní pozornost v samostatné zprávě. Rádi bychom jenom řekli dříve než taková zpráva bude na světě, že kvalitativní techniky a metody jsou dnes neméně sofistikované než metody kvantitativní. Jako příklad lze uvést příručku *Qualitative Analysis for Social Scientists* [Strauss 1987].

Proti této celé kapitole je ještě nasnadě vážná výhrada: čerpá z literatury dost staré, zejména ve své druhé části. Je však velice pravděpodobné, že podobná shrnující práce, jako je Bell a Newby [1971, 1974], která by byla mladšího data neexistuje. Následující dvacetiletí sociologických prací (z let 1970-90), které mohou být považovány za komunitní nebo lokální studie, snad teprve čeká na svého Bella a Newbyho, aby zhodnotili, které ze zde uvedených přístupů byly rozvíjeny a co se objevilo nového.

ZDENKA VAJDOVÁ je výzkumnou pracovnící Sociologického ústavu ČSAV. Zabývá se sociologickými aspekty změn lokálního politického systému a podílí se na výzkumu "Sociologické aspekty místní samosprávy".

Literatura

- Arensberg, C. M., S. T. Kimball 1968. "Community Study: Retrospect and Prospect." *American Journal of Sociology* 73: 691-705.
- Bell, C., H. Newby 1971. *Community Studies*. London: Allen and Unwin.
- Bell, C., H. Newby (eds.) 1974. *The Sociology of Community*. England: Cass and Co.
- Blowers, A. 1980. *The Limits of Power: The Politics of Local Planning Policy*. Oxford: Pergamon.
- Booth, C. 1903. *Life and Labour of the People of London*. London.
- Breton, R. 1964. "Institutional Completeness of Ethnic Communities and Personal Relations of Immigrants." *American Journal of Sociology* 70: 193-205.
- Caplow, T., H. M. Bahr, B. A. Chadwick 1983. *All Faithful People*. Minneapolis, MN: University of Minnesota Press.
- Caplow, T., H. M. Bahr, B. A. Chadwick, R. Hill, M. H. Williamson 1982. *Middletown Families: Fifty Years of Change and Continuity*. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Clark, T. N. 1974. "Community Autonomy in the National System: Federalism, Localism and Decentralisation." In *Comparative Community Politics*, ed. by T. N. Clark. Sage Publications, New York, NY: John Wiley.
- Cross, M., D. Mallen 1978. *Local Government and Politics*. Harlow: Longman.
- Dahl, R. 1961. *Who Governs?* New Haven, CT: Yale University Press.
- Dutkiewicz, P., G. Gorzelak (eds.) 1987. *Local Studies in Poland*. Warszawa: University of Warsaw.
- Elias, N. J. L. Scotson 1965. *The Established and the Outsiders*. London: Cass and Co.
- Fraser, J. 1987. "Community. The Private and the Individual." *Sociological Review* 35: 795-818.
- Galla, K. 1939. *Dolní Rožná*. Praha.

- Gillet, G. M. 1928. *Sociologie venkova*. Praha.
- Gilligan, J. H., C. C. Harris 1987. "Community and Community Studies: Studying Local Social Life." In *Investigating Society*, ed. by R. G. Burgess. London: Longman.
- Gorzela, G. 1987. "'Local Poland' project: Aims and Methods." In *Local Studies in Poland*, ed. by P. Dutkiewicz, G. Gorzelak. Warsaw: University of Warsaw.
- Havighurst, R. J., A. J. Jansen 1967. "Community Research." *Current Sociology* 15, No. 2.
- Hawley, A. 1963. "Community Power and Urban Renewal Success." *American Journal of Sociology* 68: 422-431.
- Hillery, G. A. 1955. "Definitions of Community: Areas of Agreement." *Rural Sociology* 20.
- Hillery, G. A. 1969. *Communal Organization: A Study of Local Societies*. Chicago: Chicago University Press.
- Hoggart, K. 1981. *Local Decision-Making Autonomy. A Review of Conceptual and Methodological Issues*. London: Geographical Department at King's College.
- Hollingshead, A. B. 1948. "Community Research: Development and Present Condition." *American Journal of Sociology* 13: 136-156.
- Hoover, D. W. 1989. "Changing Views of Community Studies: Middletown as a Case Study." *Journal of the History of the Behavioral Sciences* 25: 111-124.
- Hunter, F. 1953. *Community Power Structure: A Study of Decision-Makers*. Chapel Hill, NC: University of North Carolina Press.
- Johne, G. W. 1980. *New Approach to Study of Central-Local Government Relationships*. Farnborough, Hampshire: Gower.
- Keller, S. 1988. "The American Dream of Community: An Unfinished Agenda." *Sociological Forum* 3: 167-183.
- König, R. 1958. *Grundformen der Gesellschaft: Die Gemeinde*. Hamburg.
- Kuklinski, A. 1987. "Regional Problem - Regional Science - Regional Studies." In *Local Studies in Poland*, ed. by P. Dutkiewicz, G. Gorzelak. Warsaw.
- Le Play, F. 1855. *Les Ouvriers européens*. Paris.
- Leif, I. P., T. N. Clark 1972. "Community Power and Decision-Making." *Current Sociology* 20: No. 2.
- Lynd, R. S., H. M. Lynd 1929. *Middletown: A Study in American Culture*. New York, NY: Harcourt.
- Lynd, R. S., H. M. Lynd 1937. *Middletown in Transition*. New York NY: Harcourt.
- Madge, J. 1963. *The Origins of Scientific Sociology*. London: Tavistock.
- Martin, R. 1977. *Sociology of Power*. London: Routledge and Kegan Paul.
- Mills, C. W. 1966. *Mocenská elita*. Praha: Orbis.
- Mullins, P. 1987. "Community and Urban Movements." *Sociological Review* 35: 795-818.
- Polsby, N. W. 1974. *Community Power and Political Theory*. New Haven, CT: Yale University Press.
- Redfield, R. 1955. *The Little Community: Viewpoints for the Study of a Human Whole*. Chicago, IL: Chicago University Press.
- Redfield, R. 1961. *The Folk Culture of Yucatan*. Chicago: Chicago University Press.
- Self, P. 1977. *Administrative Theories and Politics. An Enquiry into the Structure and Process of Modern Government*. London: George Allen.
- Stacey, M. 1960. *Tradition and Change. A Study of Banbury*. Oxford: Oxford University Press.

- Stacey, M. 1969. "The Myth of Community Studies." *British Journal of Sociology* 20: 134-147.
- Strauss, A. 1987. *Qualitative Analysis for Social Scientists*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Thernström, S. 1964. *Poverty and Progress: Social Mobility in Nineteenth Century City*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Warner, W. L., P. S. Lunt 1966. *The Social Life of a Modern Community*. New Haven: Yale University Press.
- Warren, R. L. 1966. *Perspectives in the American Community*. Chicago: Rand McNally.
- Warren, R. L. 1970. "Toward a Non-Utopian Normative Model of the Community". *American Sociological Review* 35: 219-228.

Summary

The situational report has two parts: a short history of community studies and a review of the approaches to community studies, according to the aspects on which attention is concentrated. The report is primarily based on the study of English-language literature - bibliographies, reviews and original works.

The first part is divided into chapters describing time periods. The chapter "From the beginning" gives a short history of community studies since the end of 19th century. The analytical phase of community studies, as it was called later, is mentioned. It is the period of community research under the powerful impact of the Chicago school in the 1920s and 1930s. The best example from that time - the study of Middletown [Lynd, Lynd 1929] - which permanently influenced future community research, is presented. The structural phase, as the next decades of community research are characterized, is represented by study of Yankee City [Warner, Lunt 1966]. Czechoslovak sociology was developed in the context of world sociology between the two World Wars and community research was not neglected in that time. As an example the study Dolní Roveň [Galla 1939] is introduced.

In the '60s and '70s the theme of community studies was differentiating. The search for answers to questions such as "who governs in a local community, what is the distribution of power and influence?" is focused on. Local decision-making and local community autonomy are frequent themes. As an example the study of New Haven [Polsby 1974] is presented. This is the content of the second chapter.

The third one - "The recent past" - provides information about the replication of the research in Muncie - Middletown III, and about a newly revived community studies effort in England in the '80s. The conception of regional studies is introduced in relation to community studies and the research program Polska lokalna is presented as the example.

The second part of the report deals with different authors' views on the concept of community, community studies and local studies. Two typologies of community studies [Havighurst, Jansen 1967; Bell, Newby 1971] are presented, the second of them in more detail. This second one is rather a delineation of several approaches to community studies. In the background of every approach there is a theoretical framework with which reality is structuralized, described and explicated. In the fifty year history of community studies, Bell and Newby delineated six different approaches (their study was published in 1971 and 1972): the ecological approach, the community as organization, the community as microcosm, community study as method, communities as types and the community as local social system-networks. The approaches are briefly characterized in the report.

Community studies methods and techniques are mentioned in different sections of the report.

Despite the report's incompleteness (reasons for this are presented at its beginning), its usefulness can be seen in its summary of the most influential community study results, and in the horizon outlined, to which contemporary community studies are related.

Rozvoj regiónov v prihraničných oblastiach Slovenska

LUBOMÍR FALTĀN*

Sociologický ústav SAV, Bratislava

Regional development in Slovak border areas

Abstract: Our societal transformation is leading to the activation of unique regions in Slovakia, especially in the territories near the borders. It reflects to a certain extent the process which has appeared in Western Europe under the name of "New Localism", or regionalism. The author refers to some of the basic features which characterize this new localism and tries to clarify the notion of "region", which in contemporary writing is used very often but with varied understandings. In the context of the introduced typology, attention is concentrated on the opportunities and restrictions in the formation of border regions using the examples of Bratislava and Košice.

Sociologický časopis, 1992, Vol. 28 (No. 4: 508-519)

Zacitujme na úvod konštatovania Daniela Bella, ktorý takto charakterizuje súčasné poslanie štátu vo vzťahu k potrebám človečenstva: "Štát sa stáva príliš malým pre riešenie veľkých životných problémov ľudskosti a príliš veľkým na riešenie problémov malých" [Bell 1988].

Uvedená myšlienka nielen signalizuje, že štát ako určitá inštitúcia organizujúca vo vymedzenom časopriestore spoločnosť prechádza krízou (dočasnou, alebo definitívnou?). Súčasne však i naďalej má svoje miesto v kontexte širších spoločenských procesov, ktoré už dlhší čas prebiehajú v území Európy. Prednedávnom väčšmi na území západnej Európy, kde už dlhší čas prebieha postupný a vôbec nie jednoduchý proces zjednocovania sa a vytvárania nadnárodných a nadštátnych spoločných orgánov. Koncom 80. a začiatkom 90. rokov svojim dielom do tohoto procesu vstúpili i štáty strednej a východnej Európy (štáty z rozpadnutej socialistického bloku), s celým radom nových, často protichodných alebo zdánlivo protichodných problémov. Patrí sem nie len rozpad určitého hospodársko-politického modelu, ale i spochybnenie a rozpad existujúcich štátnych útvarov. Spolu s rozbiehajúcimi sa transformačnými procesami, hlavne v oblasti politickej a hospodárskej, objavenie sa silných akcentov zdôrazňujúcich, či požadujúcich novú (opätovnú) národno- (etnicko-) územnú sebaidentifikáciu. Zdánlivo, ako keby sa tu, na pozadí z minulosti ešte pretrvávajúceho delenia Európy na dve časti - dva bloky - odohrávali dva protichodné procesy: zjednocovania v jej západnej časti a diferenciácie v jej časti stredo-východnej. Zdánlivá protichodnosť je v tom, že v danej fáze je rozloženie akcentov iné a vyplýva z rozdielnosti kultúrno-historických procesov, spoločensko-politických a hospodárskych východísk k súčasným zjednocujúcim snahám v Európe. V konečnom dôsledku však zapojenie sa do spoločného prúdu je nevyhnutné.

*) Veškerou korespondenci posílejte na adresu: Mgr. Lubomír Falt'an, CSc., Sociologický ústav SAV, Hviezdoslavovo nám. 10, 813 64 Bratislava.

Pritom už skôr v západnej časti Európy, na pozadí všeobecnej akceptácie zjednocujúcich sa snáh, sa v čoraz väčšej miere presadzujú procesy, ktoré súčasne zvyrazňujú potrebu rešpektovania sociálno-priestorových, regionálnych odlišností a špecifik. Sociologická teória dáva týmto procesom názov "nový lokalizmus", od ktorého sa odvíja zdôrazňovanie rastúceho významu regiónov. Je to obranná reakcia na centralistické a etatistické prístupy dominujúce v spoločenských v priebehu 19. a 20. storočia, od ktorých sa západná Európa postupne odklňala prechádzajúc krok za krokom procesom decentralizácie a deetatizácie, ktoré s rôznou intenzitou zasahovali všetky sféry spoločenského života, zatiaľ čo v štátoch socialistických vysoko centralistických "štátny kolektivismus" [Sowa 1989], navyše patronovaný a riadený jedinou "štátostranou", sa začal radikálnym spôsobom rúcať až koncom 80. rokov. Ale sú to aj iné kontexty, ktoré stoja pri renesancii "nového lokalizmu" - obava pred prílišným univerzalizmom, či globalizmom, pred zatieraním individualizmu a subjektovosti nie len jednotlivca, sociálnych skupín, ale i širších územne vymedzených spoločenských. Neznamená to však potieranie civilizačných výdobytkov, ktoré svojim spôsobom majú univerzalistický a globalistický charakter (technologický progres vo výrobe, prínosy informatiky, hospodárske väzby a spoluprácu, výmena kultúrnych hodnôt). Lokalizmus, resp. nový lokalizmus neznamená uzatváranie sa, či provincializmus, ale naopak hľadanie nových rozvojových impulzov opierajúcich sa o lokálne špecifické danosti. Prejavy "nového lokalizmu", zhrňuje R. Strassoldo (z Inštitútu ekonómie Univerzity v Udine - Taliansko) do štyroch bodov:

1. Rast hospodárskych regiónov, spájajúcich malé, značne rozptýlené, lokálne ukotvené podniky s nevšednou globálnou orientáciou, to všetko vo väzbe na vstupy (vysoké technológie) a výstupy (trhy) napr. Benetton vo Venete;
2. Koniec rastu veľkých miest a rozkvet malých a stredne veľkých miest, a to v mene čara "komfortu";
3. Opätovné oživenie "etnického regionalizmu" zdánlivo unitárnych európskych národných štátov;
4. Rast ekologických hnutí na ochranu lokálneho životného prostredia.

Tento neočakávaný "nový lokalizmus" je braný ako jeden z hlavných komponentov postmodernej spoločnosti... [Strassoldo 1990].

Vyššie uvedené rozvojové kontexty do popredia vysúvajú i otázku rozvoja a spolupráce regiónov ako dôležitých teritoriálno-spoločenských subjektov preberajúcich na seba celý rad tých funkcií, v ktorých ešte donedávna mal rozhodujúce slovo štát. Spája sa to s rastom váhy "samospravovania sa" tak sídiel ich spoločenských, ako aj vymedzených území v rámci doteraz existujúcich štátnych útvarov. Súčasne však operovanie pojmom región vyvoláva celý rad ťažkostí a nedorozumení, keďže výklad jeho chápania býva rôznorodý. Pokúsime sa načrtnúť možné chápania "regiónu", s ktorými sa obvykle stretávame v bežnej i odbornej publicistike. Chápanie regiónu alebo regiónov, môže klásť dôraz na vymedzenie:

1. Geopolitické - v posledných niekoľkých rokoch sa čoraz častejšie spomínajú regióny v zmysle území identických (vyskladaných) s územiami niekoľkých štátov, ktoré by ho mali tvoriť. Tak napríklad, ak sa hovorí o Stredoeurópskom